

שני בתים וגעגוע...

(כתיבה: רחל מלכה)

הלל על גג בית המדרש (בבלי, יומא לה, עמ' א)

1. אָמרו עָליו על הַלל הַזָּקן, שֶׁבָּכַל יוֹם וַיּוֹם הָיָה עוֹשֶׂה וּמְשַׁתְּכָר בְּטַרְפְּעִיק 1.
2. חָצִיו הָיָה נוֹתֵן לְשׁוֹמֵר בֵּית הַמְדָּרֶשׁ וְחָצִיו לְפָרְנֶסֶתוֹ וּלְפָרְנֶסֶת אֲנָשֵׁי בֵּיתוֹ.
3. פַּעַם אַחַת לֹא מָצָא לְהַשְׁתַּכֵּר וְלֹא הִנִּיחוּ שׁוֹמְרֵי בֵּית הַמְדָּרֶשׁ לְהַכְנִיס;
4. עָלָה וְנִתְלָה וְנָשַׁב עַל פִּי אַרְבָּה, כְּדִי שִׁישְׁמַע דְּבָרֵי אֱלֹהִים חַיִּים מִפִּי שְׂמֵעָה וְאַבְטָלִיוֹן.
5. אָמְרוּ: אוֹתוֹ הַיּוֹם עָרַב שַׁבַּת הָיָה, וְתִקּוּפַת טַבַּת הָיְתָה, וְנִרְדַּ עָלָיו שֶׁלֵּג מִן הַשָּׁמַיִם.
6. כְּשֶׁעָלָה עֲמוּד הַשַּׁחַר אָמַר לוֹ שְׂמֵעָה לְאַבְטָלִיוֹן:
7. אַבְטָלִיוֹן אָחִי, בְּכָל יוֹם הַבַּיִת מֵאִיר וְהַיּוֹם אֶפֶל, שְׂמָא יוֹם מְעַנֵּן הוּא?
8. הִצִּיצוּ עֵינֵיהֶן וְרָאוּ דְמוּת אָדָם בְּאַרְבָּה.
9. עָלוּ וּמָצְאוּ עָלָיו רוּם שְׁלֹשׁ אַמּוֹת שֶׁלֵּג.
10. פָּרְקוּהוּ וְהִרְחִיצוּהוּ וְסָכוּהוּ וְהוֹשִׁיבוּהוּ כְּנֶגֶד הַמְדוּרָה.
11. אָמְרוּ: רָאוּי זֶה לְחַלֵּל עָלָיו אֶת הַשַּׁבַּת.

פתח דבר

חז"ל העמידו את הערך של 'תלמיד חכם' בתור דרך ההגשמה האידיאלית בקביעה: 'תלמוד תורה כנגד כולם'¹. רבים מתלמידי חכמים שאפו להגשמת אידיאל זה והקדישו את כל חייהם ללימוד תורה.

כבר מבראשית ימי הזוגות נשנה בראש מסכת אבות: 'יהי ביתך בית ועד לחכמים'², כמו כן, דבריהם של אנשי כנסת הגדולה 'העמידו תלמידים הרבה'³ מלמדים שמצוות תלמוד תורה נחשבת בעיניהם כערך דתי ציבורי עליון.

הסיפור על מעשה הגבורה של הלל כדי לשמוע דברי אלוקים חיים בכל תנאי ממחיש את חשיבות לימוד תורה ובעיקר את מסירות נפשו של הלל למען הגשמת ערך זה.

תיאור העמידה של הלל בתנאי מזג אוויר קשים, מציף את הניגוד בין עולם בית המדרש לעולם שבחוץ.

בית המדרש הוא מקום מושאו של הלל, אליו הוא שואף להגיע יום יום כי שם נשמעים דברי אלוקים חיים.

בתחילת הסיפור בית המדרש משמש מקור לחיות רוחנית, אור וחום אנושי.

¹מסכת פאה א', א'

²אבות א', ד'

³אבות א', א'

יעידו על כך המדורה הדולקת, דברי האלוקים החיים הנשמעים בו והנימה האנושית המתבטאת בפנייה של שמעיה לאבטליון: 'אבטליון אחי'..

בניגוד למזג החם ולתחושת האינטימיות המאפיינים את בית המדרש, העולם שבחוץ מצטייר בתור מקום סוער הזמן הוא תקופת חורף ושלג כבד יורד, העולם שבחוץ חסום וקר הן מבחינת מזג האוויר הן מבחינת המזג האנושי המיוצג על ידי דמותו של השומר.

כך נראה בית המדרש כשהלל מגיע אליו בכל יום, אבל כשפעם אחת הלל נעדר ממנו, בית המדרש אפל והאור נעלם ממנו, כך מתואר השינוי בבית בדברי שמעיה לאחיו אבטליון: 'בְּכָל יוֹם הַבַּיִת מְאִיר וְהַיּוֹם אָפֵל'

השינוי שחל בבית המדרש ממקום של אור למקום אפל מאלץ את שמעיה ואבטליון לחפש את הסיבה למהפך ובמילים אחרות לתור אחר מקור האור.

החיפוש מוביל למציאה ולמסקנה כי נוכחותו של הלל המגיע מבחוץ היא זו שמפיצה את האור בבית המדרש.

שערי בית המדרש נפתחים בזכות מסירות הנפש של הלל למען לימוד תורה, הלל הסיר את המחיצות ויצר פרוזדור בין שני העולמות, ובזכות ראייתם המיוחדת והתנהגותם האנושית של שמעיה ואבטליון, כשהם מושיבים את הלל במרכז בית המדרש מול המדורה, הם למעשה מפנים לאדם העני והפשוט את אור הזרקורים, ומעלים על נס את ערך מסירות אהבת התורה ומכירים בגדולתו של האדם שהגיע מבחוץ.

הדמויות בסיפור מתעלות על המחסומים ומוצאות צוהר להמשך קיומו של בית המדרש בתור מקום המפיץ תורת חיים ואור רוחני.

מבנה הסיפור

בסיפור מתוארות שתי תמונות מרכזיות כאשר הקשר בין שתי התמונות הוא קשר של השלמה.

התמונה הראשונה מוצגת בשורות 1-4 והתמונה השנייה מוצגת בשורות 6-10.

בין שתי התמונות יש שתי שורות (שורה 5 ושורה 11) שאינן חלק מהרצף של העלילה אלא מעין מסירת מידע חיצוני.

החלק הראשון מציג את הסיבוך, המחסום והחלק השני מציג את התיקון והפתרון.

כמו כן מקום ההתרחשות שונה. התמונה הראשונה מתרחשת **מחוץ לכותלי בית המדרש**: אורח חייו של הלל בכל יום ובעיקר תיאור מפורט של היום האחד שבו הלל לא הצליח להזין את ביתו ואת הצורך הרוחני שלו כי לא הצליח להשתכר במטבע אחד.

התמונה השנייה מתרחשת **בתוך כותלי בית המדרש**, שם מתקיים שיח בין גדולי החכמים שמעיה ואבטליון כתוצאה מההתרחשות בחלק הראשון. בעקבות אי הכניסה של הלל לבית המדרש יש שינוי במצב התאורה בבית המדרש ובעיקר שינוי באווירה ובאור הרוחני שאפיין אותו.

שורה 5 משמשת חולית מעבר לתמונה הבאה ומוסיפה מידע על מועד ההתרחשות, מזג האוויר וההתערבות האלוקית למעשי הלל.

הקשר בין שתי התמונות מתבטא לא רק מתוך הניגוד בין שני המרחבים בהם מתרחשת העלילה, חוץ בית המדרש ופנים בית המדרש, אלא בעיקר בדמיון שבין שתי התמונות.

בעיון בתמונה השנייה רואים כי שמעיה ואבטליון מחקים את התנהגותו של הלל והתמונה הופכת למעין בבואה ותיקון של החסימה שהופיעה בתמונה הראשונה. הזיקה אינה רק בתוכן היא מתבטאת גם בפעלים שחוזרים על עצמם.

השורה המסיימת את הסיפור גם היא כמו שורה 5 מציגה הצהרה כללית שאינה חלק ישיר מרצף העלילה אלא תוצאה של התפתחות המעשה.

בין שורה 5 לשורה 11 מתקיימת גם זיקה לשונית, שתי השורות נפתחות במילה אמרו.

תמונה ראשונה: שורות 1-4	תמונה שנייה: שורות 6-10	נקודות להשוואה
מחוץ לבית המדרש	בתוך בית המדרש	מקום ההתרחשות
הלל והשומר	שמעיה ואבטליון	השיח בין הדמויות
הלל: 'עלה': מתגבר על המחסום, מחפש אחר פתח כדי להיכנס לבית המדרש, ולכן הוא עולה מבחינה רוחנית.	'עלוי': שמעיה ואבטליון עולים, חורגים ממנהגם ולכן גם הם עולים מבחינה רוחנית.	עלייה רוחנית
'על פי הארובה': נקודת המבט של הלל: מלמעלה למטה. הלל למעשה מציץ כדי לשמוע דברי אלוקים חיים(מבחינתו האור הוא בתוך בית המדרש) ההצצה שלו יוצרת קשר בין החוץ לפניים.	'הציצו עיניהן': נקודת המבט של שמעיה ואבטליון מלמטה למעלה. שמעיה ואבטליון מחפשים אחר מקור האור כי בכל יום הבית מאיר והיום אפל, ומסיקים כי האור מגיע מבחוץ.	נקודת המבט
'כדי שישמע דברי אלוקים חיים': הלל מצליח לשמוע את השמועות הנמסרות מפיהם של שמעיה ואבטליון.	'וראו דמות': שמעיה ואבטליון משתמשים בחוש הראייה כדי לקשר בין עולם הפנים לעולם שבחוץ.	החוש המקשר בין העולם שבפנים- עולם בית המדרש לעולם שבחוץ
'לא מצא להשתכר'- העדר הרווח היומי מסבך את הלל, נחסם בפניו האשפרות למזון גשמי ורוחני.	ומצאו עליו- שמעיה ואבטליון מוצאים את מקור האור את השפע.	חיפוש ומציאה
יחס מנוכר: 'ולא הניחו שומר בית המדרש להיכנס'	גילוי קרבה אנושית: 'אבטליון אחי'..	הנימה האנושית
'יושב על פי הארובה'- מקום ישיבה המסכן את חייו של הלל.	והושיבוהו כנגד המדורה- מקום ישיבה שמחיה את הלל.	מקום הישיבה של הלל
קר: יורד עליו שלג כבד, תקופת טבת.	חם: יושב כנגד המדורה	מזג האוויר
'יורד עליו שלג מן השמיים' הלל מקבל הכרה מן השמיים על מעשהו ההרואי ומסירות נפשו. יורד עליו שפע אלוקי ומעשהו מואר משמיים.	'כנגד המדורה' הלל מקבל את ההכרה ממנהגי הדור מהיושבים בבית המדרש בארץ, והישיבה כנגד המדורה מפשירה אותו ובעיקר מאירה את דמותו.	מקור ההכרה במעשה הגבורה של הלל
'בכל יום ויום': הלל מתמיד בכל יום ללמוד תורה בבית המדרש של שמעיה ואבטליון.	'בכל יום הבית מאיר והיום אפל': הלל נעדר מבית המדרש ולכן יש אפלה בבית המדרש.	מקור האור בבית המדרש

ניתוח הסיפור על פי המבנה של הסיפור הקצר

חלק ראשון- בעיה: מחוץ לבית המדרש

שורות 1-2: אקספוזיציה: מידע על הדמות, הזמן, המקום, פעולה מרכזית וניצני הבעיה.

'אָמרו עָליו על הַלל הַזָּקן, שֶׁבְּכָל יוֹם וַיֵּשֶׁה עוֹשֶׂה וּמִשְׁתַּכֵּר בְּטַרְפְּעִיק .

חָצְיו הָיָה נוֹתֵן לְשׁוֹמֵר בֵּית הַמְּדַרְשׁ וְחָצְיו לְפִרְנָסָתוֹ וּלְפִרְנָסַת אֲנָשֵׁי בֵּיתוֹ.

שם הדמות: הלל הזקן. עני המשתכר כל יום מטבע אחד.

המקום: בין שני עולמות: העולם שבחוץ, בני ביתו, והעולם שבפנים, בית המדרש.

פעולה מרכזית ושגרתית: 'בכל יום ויום היה משתכר... חציו נותן לשומר בית המדרש וחציו פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו.

בכל יום השכר של הלל היה מטבע אחד ואת המטבע הזה היה מחלק באופן שווה. לפרנסת הבית וללימוד תורה בבית מדרשם של שמעיה ואבטליון. בתיאור זה מתבטאת המחויבות של הלל לשני לבית משפחתו ובית המדרש.

כמו כן, שני הערכים מזינים ומאפשרים את קיומו של האחר. בלי מזון ובלי דאגה לפרנסה, הלל לא יכול להתפנות ללימוד תורה שהרי בלי קמח אין תורה, וללא תורה אין חיים.

משמעות הפעולה שעושה הלל בכל יום

נתינת מחצית משכר יומו ללימוד תורה מעידה על מסירותו ודבקותו של הלל בלימוד תורה ואת הפעולה הזו עושה הלל כל יום.

יתר על כן, בסיפור מוצג ערך זה ראשון, קודם נותן חצי לשומר בית המדרש ורק אחר כך נותן חצי לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו. מסירותו הטוטלית מדגישה את חשיבות לימוד התורה.

לימוד התורה הוא ערך רוחני עליון שכדי להשיגו, הלל משקיע חצי מהונו, כלומר אין שום מחסום מבחינתו מלהשיג ערך זה, לא כלכלי ובהמשך נראה כי הלל יתגבר על מחסום אנושי ותנאי מזג האוויר. חשוב לציין כי הלל לא נמצא בקונפליקט. ערך לימוד תורה הוא עליון ואין לו שום ספק או התלבטות אם לקיימו.

מן התמונה הזו עולה כי דרכו של הלל לכותלי בית המדרש גבתה ממנו מחיר כלכלי וגם נפשי, הוא לא חבר במועדון והוא לא חבר סגל מן המניין, הוא צריך לעבור שומר, הוא צריך להסיר מחיצה!

שורות 3-5: סיבוך

'פעם אחת לא מצא להשתכר ולא הניחו שומר בית המדרש להכנס';

בחלק הזה של הסיפור נשברת השגרה, עיצוב הזמן בסיפור מוצג דרך שני ביטויי זמן.

כל יום ויום: זהו הזמן הרגיל שאין בו שינוי. הזמן שמלמד על הדבקות, העקיבות וההתמדה של הלל בלימוד תורה.

הביטוי האחר הוא: **פעם אחת**; ביטוי זה שובר את השגרה. האיזון יופר והלל יעמוד בניסיון רוחני.

העלילה מסתבכת, מכיוון שיש גורם המונע מהלל להמשיך בדבקותו וברצונו העז ללמוד תורה.

הלל אינו מצליח להשתכר ולהרוויח אפילו מטבע אחד, תיאור המדגיש את עוניו מצד אחד ומצד אחר, הוא מבליט את העובדה שלהלל אין קיום ללא לימוד תורה.

החזרה על המילה לא בשורה 3, **לא מצא להשתכר ולא הניחו שומר בית המדרש**

להיכנס... מעצימה את הסיבוך שנמצא בו הלל.

הלא הראשון מתייחס להעדר פרנסה, אין להלל מטבע ואם אין מטבע אי אפשר לקיים את שני הבתים, והלא השני מתייחס לחסימה מבית המדרש.

לא זו בלבד כי אין הוא מצליח לקיים את ביתו כלומר להביא אוכל למשפחתו, השומר אינו מניח לו להיכנס לבית המדרש ובכך מונע ממנו את מזונו הרוחני, לימוד תורה.

בעובדה שהלל אינו מצליח להרוויח את שכר יומו, האיזון המוצג באקספוזיציה, חציו נותן לשומר בית המדרש וחציו פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו, מופר. תיאור היותו 'נתלה' על פי הארובה מעיד על מצבו התלוי.

מיהו השומר?

מדוע יש שומר בכניסה לבית המדרש, מה תפקידו של השומר, ועל מה הוא שומר?

מדוע גובים תשלום בכניסה שהרי נאמר שיש לעשות תורה בחינם שהקב"ה נתנה בחינם⁴ ומדוע אינו מניח השומר להלל להיכנס, על אף שרק פעם אחת לא הצליח להרוויח מטבע ולשלם מחצית מהכנסתו היומית?

ייתכן כי הימצאותו של השומר וגביית התשלום בכניסה נועדה לצורך אחזקת בית המדרש.

אבל, הסכום הגבוה והעדר הגמישות של השומר לפעם האחת יכולים להעיד כי יש ביקורת על נוהל הכניסה לבית המדרש. **בתיאור זה מתבטא המתח שבין אלו הנכללים בתוך השורה, חובשי ספסלי בית המדרש לבין אלו שמחוץ לבית המדרש ומחוץ לשורה.**

⁴ אריה כשר, אהרון אופנהיימר, דור לדור, משלהי תקופת המקרא ועד חתימת התלמוד, קובץ מאמרים לכבוד יהושע אפרון. : 'עשתה תורתך חיים ואל תיטול עליה שכר, שהקב"ה נתנה בחינם, ואין נוטלין שכר על דברי תורה' (דרך ארץ זוטא, ד')

אפשר להניח כי הכניסה לבית המדרש חסומה לכל האנשים ורק קבוצה מסוימת הייתה רשאית להיכנס ולכן נאלץ הלל לשלם לשומר, (בתמונה זו צפה השאלה מהו הפרופיל של תלמיד חכם שלו⁵ יש לשנות, ומי נשאר בחוץ ומי בפנים? יש מחלוקת בין בית שמאי לבית הלל למי צריך לשנות? בית שמאי מציגים קריטריונים לתלמיד הראוי: בן אבות, ענו חכם ועשיר ובית הלל קובעים כי יש לשנות לכל אדם)

ייתכן כי שמעיה ואבטליון אינם מודעים ויודעים על המחיר שהשומר גובה, הנחה זו עוד יותר מעצימה את הניתוק שלהם מהעולם שבחוץ.⁶

ואפשר להניח כי השומר הוא דמות סימבולית שתפקידו לשמור על האיזון בין שני הערכים המופיעים באקספוזיציה המבנים את חייו של הלל, אנשי **ביתו ובית המדרש**, ומתוך כך יש להבין את הסירוב בשני מובנים האחד, השומר מסרב להכניסו כדי להעמיד את הלל בניסיון רוחני, במובן נוסף, בסירוב מונחת האמירה שאי אפשר להתפנות ללימוד תורה ללא הקיום הפיזי.⁷

כך או כך, העדר הפרנסה, השומר שאינו מניח לו להיכנס והעדר ההתחשבות החד פעמית, מעצימים את הקושי ואת חוסר המוצא שבו נמצא הלל.

אין ספק כי תסבוכת זו עלולה להוריד את מצב רוחו של הלל ולהביא אותו לחוסר אונים נפשי ורוחני, שהרי בכל יום הוא הזין את עצמו בלימוד התורה וכשאיך תורה אין חיים!

שורה 4 נקודת שיא: עֲלֵה וְנַתְּלָה וְיָשֶׁב עַל פִּי אֲרֻבָּה, כְּדִי שְׁיִשְׁמַע דְּבָרֵי אֱלֹהִים חַיִּים מִפִּי שְׁמַעֲיָה וְאַבְטָלְיוֹן.

לא זו בלבד כי מצב רוחו של הלל אינו יורד, הרוח שבו ואהבת התורה שלו מנשבות בו ומעלות אותו למקום רוחני גבוה. **'עלה לגג נתלה וישב על פי הארובה'**

אם הדלת הראשית של בית המדרש נעולה וחסומה בפניו, הלל מוצא פתח אחר, העלייה שלו לגג אינה רק פעולה טכנית, היא מסמלת ומבטאת את עלייתו הרוחנית בשל מסירותו ללימוד תורה.

יתר על כן, ריבוי הפעלים: **עלה, ונתלה, וישב** על פי ארובה, מדגיש את כוח הנמרצות וכוח ההנעה שלו למען לימוד תורה.

שום מחסום אינו עומד בדרכו כדי לשמוע דברי אלוקים חיים. על פי תפיסת עולמו של הלל אין ייאוש בעולם כלל, שום גורם אנושי ותנאי מזג האוויר לא ימנעו ממנו את התפתחותו ומחויבותו הרוחנית.

⁵ 'הועמידו תלמידים הרבה- שבית שמאי אומרים אל ישנה אדם אלא למי שהוא חכם ועניו וכן אבות ועשיר ובית הלל אומרים לכל אדם ישנה שהרבה פושעים היו בהם בישראל ונתקרבו לתלמוד תורה ויצאו מהם חסידים וכשרים' מסכת אבות דרבי נתן, נוסחה א' פרק ג'.

⁶ שם, פרנקל, עמ' 68.

⁷ אבות, פרק ג, יז'

התיאור נתלה וישב הוא מקום מושבו החדש של הלל, מקום זה אינו טבעי לו ולכן אין בו תחושת יציבות, הוא לא עם בני ביתו ולא בתוך בית המדרש.

'כדי שישמע דברי אלוקים חיים מפי שמעיה ואבטליון'

בתמונה זו הלל נמצא בין חיים למוות, מצבו הפיזי חלוש, הוא תלוי על פי הארובה, במזג אוויר חורפי קשה, אין ברור אם יחזיק גופו מעמד, מצד אחר יש תחזוקה למצבו הנפשי והרוחני, הוא מזין את נפשו בדברי אלוקים חיים ובכך נמנעת הסכנה באובדן חיים רוחניים.

לימוד התורה מכונה דרך הביטוי: 'דברי אלוקים חיים', בעיני הלל התורה היא חיים ומקורה של החיות הזו היא אלוקים והאלוקים שייך לכולם כל מי שנפשו חשקה בתורה יכול להשיגה, את דברי האלוקים מוסרים שמעיה ואבטליון.

בעלייתו של הלל לגג הוא מסיר את המחסום שנוצר בין תוך בית המדרש לעולם שמחוצה לו, ההרמוניה והמסירה של דברי התורה חזרו למסלול זורם.

בזכות העובדה שהלל התיישב על פי הארובה, הוא הצליח לחזור לשמוע דברי אלוקים חיים מפי שמעיה ואבטליון. פי הארובה, הפתח שמצא הלל אפשר את המעבר של דברי התורה הנשמעים דרך פיהם של גדולי הדור לאוזניו, ובכך למעשה מצליח הלל להפוך לסוכן דרכו מועברות השמועות שבפנים לעולם שבחוץ, בזכות שמיעתו לימוד התורה מקבל משמעות רחבה של דברי אלוקים חיים, לימוד חי, קולח ואקטיבי, בלי דלתות נעולות ובלי שומרים...

שורה 5 חולית מעבר: אמרו: אותו היום ערב שבת היתה, ותקופת טבת היתה, ויורד עליו שלג מן השמים.

שורה זו משמשת חולית מעבר לתמונה הבאה בסיפור. בחלק הראשון של הסיפור מתוארת התרחשות מחוץ לכותלי בית המדרש, השיח בין השומר להלל והניסיון של הלל להתגבר על המחסום הכלכלי והפיזי. בחלק השני של הסיפור המבט יעבור לתוך חלל בית המדרש ובחלק הזה יתואר השיח בין תלמידי החכמים, גדולי הדור על ההשלכות בעקבות אי הכניסה של הלל לבית המדרש.

וכן, היא מעצימה את נקודת השיא מכיוון שהיא מבליטה את הקושי הפיזי, הנפשי, הצורך לחזור לבני ביתו וקשיי מזג האוויר העלולים למנוע מהלל את קיום לימוד תורה.

ערב שבת הוא זמן דחוק שהכל ממהרים הביתה, תקופת טבת מעידה על תקופה של חורף ולא זו בלבד כי בעל המדרש מתאר כי מזג האוויר חורפי, הוא מוסיף כי אותו היום גם יורד שלג מן השמיים.

ונשאלת השאלה מדוע יש לפרט ולהזכיר כי השלג ירד מן השמיים? וכי שלג יורד ממקור אחר??

נראה כי לשלג יש משמעות סימבולית של טוהר וקדושה. ואת האור הזה המטירו על הלל מן השמיים הודות למעשה הגבורה שלו.

חלק שני: תיקון - בתוך בית המדרש

שורות 6-8 נקודת מפנה: כְּשֶׁעָלָה עֲמוּד הַשָּׁחַר אָמַר לוֹ שְׁמַעְיָה לְאַבְטָלְיוֹן:

אַבְטָלְיוֹן אָחִי, בְּכָל יוֹם הַבַּיִת מֵאִיר וְהַיּוֹם אָפֵל, שְׁמָא יוֹם מְעַנָּן הוּא?

נקודת המפנה בעלילה והתיקון מתבטאים דרך עיצוב הזמן: 'כשעלה עמוד השחר', בוקר חדש, שחר חדש המוליד בשורה חדשה. הפועל עלה מופיע שוב והוא מסמן התפתחות חיובית בעלילה.

מחבר המדרש מפנה את המבט מלמעלה (מקום מושבו החדש של הלל) ללמטה למושבים של שמעיה ואבטליון, כעת תתואר ההתרחשות בבית המדרש בעקבות ישיבתו של הלל בפי הארובה. הלל בילה את הלילה על פי הארובה. השמש עדיין אינה נראית, אבל היום התחיל מבחינה הלכתית (קריאת שמע), בזמן הזה חלה התעוררות מצד היושבים למטה בבית המדרש.

עמוד השחר מורה על תחילת היום בהלכה⁸, יש דיון בין חכמים ממתי יכול להגיד אדם קריאת שמע, אחת הדעות המובאת במשנה בברכות אומרת: 'עד שיעלה עמוד השחר.. משיראה את חברו ד' אמות ויכירנו'.

ואכן זה מה שקורה בפועל, שמעיה ואבטליון מכירים את הלל ומזהים בו את מקור האור. המישור של בן אדם למקום מתקשר למישור של בן אדם לחברו, קבלת עול מלכות שמיים וקבלת הזולת.

'אמר לו שמעיה לאבטליון אבטליון אחי'..

מתחיל שיח בין גדולי הדור, בניגוד ליחס הקר והמנוכר שקיבל הלל מן השומר, נראה כי האווירה מתחממת. (רמז להתרה של הסיפור, להכנסתו של הלל לבית המדרש ולהסרת המחיצות) הפנייה בלשון אבטליון אחי יש בה רמז לנימה של קרבה וחום.

'בכל יום הבית מאיר והיום אפל'

שמעיה מציין עובדה תמוהה באוזני אחיו. יש שינוי בתאורת בית המדרש, אפשר להבין אמירה זו בשני מובנים:

- בכל יום אור השמש מאיר את בית המדרש והיום אין אור, והרי עמוד השחר עלה. (אולי מכיוון שמעונן)
- מבחינה סימבולית האור שמתכוון אליו שמעיה הוא אור מופשט אור התורה. בכל יום בית המדרש מאיר מבחינת לימוד התורה שבו והיום האור המופשט נעלם, ובמילותיו יש אפלה. אפשרות זו מסתברת יותר מכיוון שבהמשך שמעיה אינו מוסיף עצים למדורה כדי להאיר את בית המדרש, הוא ואחיו מחפשים אחר המקור האחראי על האור. אם כך, בדברי שמעיה לאבטליון מקופלת השאלה: מהו מקור האור?

⁸ ברכות ט', ע"ב, במשנה מופיעה מחלוקת תנאים אם זמן קריאת שמע מתחיל משיכיר בין תכלת ללבן, כדעת תנא קמא, או בין תכלת לכתרי, כדעת רבי אליעזר. בברייתא בגמרא מופיעות שלוש דעות נוספות של תנאים: א. בין זאב לכלב (רבי מאיר). ב. בין חמור לערוד (רבי עקיבא). ג. משיראה את חברו רחוק ד' אמות ויכירנו (דעת אחרים) על פי הירושלמי, שהכוונה לחבירו הרגיל עמו קצת.

העובדה כי שמעיה ואבטליון לא שמו לב להיעדרו של הלל מבית המדרש (והרי הוא היה מתמיד ומגיע בכל יום) תמוהה ולכן ייתכן שבשלב הזה הם מקשרים בין היעדרו של הלל להפסקת האור בבית המדרש.

התשובה לשאלה נרמזת במילים **בכל יום**. ביטוי זה מהדהד לנאמר בתחילת הסיפור. הלל מוצג בתור אדם מסור המבקש ללמוד תורה **בכל יום ויום**, זהו מנהגו הקבוע ואורח חייו השגרתי. אם כן מי שאחראי על תפוצת האור בבית המדרש הוא האדם שמגיע יום יום אליו וכשהוא נעדר, נגוז האור יחד אתו.

'שמה יום מעונן הוא'

אפשר להבין את השאלה שמעלה שמעיה 'שמה יום מעונן הוא? בתור שאלה לשמה, שמעיה ואבטליון אינם מודעים באופן אמיתי למזג האוויר הקודר מחוץ לכותלי בית המדרש, בנקודה זו מבחינתם הקיום היחיד הוא בבית המדרש, אבל אפשר להתייחס לשאלה בתור שאלה רטורית, מכיוון שכבר קודם נאמר על ידי המספר שהסיפור מתרחש בתקופת טבת ובוודאי שהיום מעונן, ולכן אפשרות זו פחות מסתברת, ויש לחפש ולתלות את מקור האור בבית המדרש בגורם אחר, גורם אנושי.

שורה 8: 'הציצו עיניהן וראו דמות אדם בארובה'

אחד מהביטוי לתפנית בעלילה הוא שינוי בהתנהגות הדמויות ובעיקר בנקודת המבט שלהם. שמעיה ואבטליון שהיו ספונים ושקועים בתוך כותלי בית המדרש מפנים מבט למעלה, יש תנועה אחרת שונה מהרגיל. (בתחילת הסיפור נראה כי הם אפילו לא ידעו מה מתרחש בשער..)

ונראה כי בנקודת הזמן הזו, שמעיה ואבטליון רואים את הזולת שמחוץ לכותלי בית המדרש, ואולי זו הסיבה שהם ראו דמות בארובה, כי הם חיפשו דמות, שהרי כיצד הם יכלו לזהות דמות מתוך עובי של 3 רום שלג? כאשר שמעיה ואבטליון מציצים הם מצליחים לראות מעבר לדלתות, מעבר לשכבות.

שורות 9-11: התרה וסיום: 'עלו ומצאו עליו רום שלוש אמות שלג'

לאחר פעולת ההצצה מגיעה תנועה רחבה יותר. העובדה כי גדולי הדור חרגו ממנהגם הרגיל, לא המשיכו את לימודם, חיפשו את מקור האור שמה אותם במקום רוחני גבוה, הביטוי לכך הוא חזרה על הפועל 'עלו'. **הלל עולה וגורם לאחרים גם לעלות.**

התנועה הרוחנית של הדמויות במגמת עלייה.

הם עולים וגם **מוצאים**, הם מוצאים את הלל כשעליו שכבה עבה של שלג. כלומר הפועל 'מצאו' עונה לשאלה מהו מקור האור? החושך שנפל על בית המדרש אינו קשור למזג האוויר, להיות היום מעונן.

גם תמונה זו מהדהדת לתמונה הראשונה בסיפור כשהכל התחיל להסתבך. הלל אינו מוצא במה להשתכר אין לו מקור לקיומו הפיזי והרוחני, אבל כאמור, העדר המטבע לא מנע ממנו להשיג מזון רוחני) ושמעיה ואבטליון מוצאים את מקור הרוח והאור 'עלו ומצאו'..

'פרקוהו רחצוהו סכוהו והושיבוהו כנגד המדורה'

בתיאור זה דמותם של שמעיה ואבטליון מעוצבת באופן אנושי ואמפטי, הם מפרקים את שכבת השלג מגופו של הלל ואולי מבחינה סימבולית הם מפרקים את המחסום בין העולם שבחוץ לעולם שבפנים בית המדרש.

הסרת שכבות השלג ובמובן הסמלי הסרת המחיצות, מצילים אותו ומחיים את עולם בית המדרש בתור מקור של תורת חיים, **הם עושים תיקון ומאשרים את הסדר החברתי החדש שהתווה הלל. הם מושיבים אותו כאחד מן המניין.**

ריבוי הפעלים הציצו, עלו, מצאו, פרקוהו, רחצוהו, סכוהו והושיבוהו, מבליט את גדולתם של שמעיה ואבטליון: פעלים אלו מלמדים על השינוי והתיקון בדפוס התנהגות בית המדרש שהם עומדים בראשו. בראש ובראשונה הם מציצים, משנים את כיוון המבט, לא רק לאלו שיושבים מולם ובתוכם.

שנית, הם אלו שמטפלים בו מצילים אותו ממוות, הם רואים את מאמציו ללמוד תורה ומכירים בגדולתו, בזכות השינוי בתנועה שלהם הם מוצאים את מקור האור.

בניגוד לעובדה שהלל לא מצא מקום לשבת בבית המדרש ולכן נאלץ לשבת במקום תלוי ומסוכן, שמעיה ואבטליון מושיבים אותו במרכז הבית.

בסיום הסיפור אפשר להניח כי מקור האור בבית המדרש הוא הלל, בבואו כל יום לבית המדרש האיר אותו. ללא נוכחותו בית המדרש אפל, ועל כן ראוי עליו לחלל את השבת, זו גדולתו.⁹

סיום הסיפור: 'ראוי זה לחלל עליו את השבת'

והרי כל אדם שנמצא בפיקוח נפש ראוי עליו לחלל את השבת. בהצהרה זו יש הבלטה של אישיותו של הלל מעין גושפנקה של בעלי האוטוריטה לייחודו של הלל.

---

⁹ שם, פרנקל, עמ' 68

יושבי ביתך / איתמר יעוז קסט

בתוך ביתך
רציתי לשבת,
אך ביתך יושב בתוכי,

ואולם
אני רק פעת הגעתי
לעת כי סוגרים כָּבֵר אֶת השַׁעַר
כְּמַעֲשֵׂה לְוַיִּים בִּימֵי-קֶדֶם
כַּתֵּם קָרְבוֹ הַמְּנַחָה,

וכעת
אינני יודע
מה עלי לבקש?

אם כן,
מה לי אֲבַקֵּשׁ
בְּשַׁעַת בֵּין-עַרְבַיִם זֶה
לְבַד מִמַּחְשְׁבוֹת עַל-אוֹדוֹתֶיךָ,

בעוד צלך
קרוב על יד-למיני
ומטלטל בתוכי בית: בלי קירות, בלי חלונות ודלת

אם כן, מה הייתה בקשתו של הלל בשעת בין ערביים לבד ממחשבות על אודות הקב"ה?
לשבת בבית ה' כל חייו.

אין הוא שכח את מחויבותו למשפחתו, חצי מהונו השקיע למזון ביתו וחציו למזונו הרוחני.

על אף שהשער היה סגור, ליבו של הלל היה פתוח ללימוד תורה.

הלימוד אינו מש מפיו יומם וליל, הוא גלה ממקומו, סיכן את חייו, נתלה וישב על גג.

אפשר לומר כי לא זו בלבד שהלל אפשר את הקשר בין העולם שבחוץ לעולם שבפנים עולם בית
המדרש, הוא בעצמו מטלטל בתוכו את בית ה', בלי קירות, בלי חלונות ודלת רק מערכת חושים

מכוונת היטב וגעגוע שאינו פוסק לשמוע דברי אלוקים חיים.

אשרי הלל שבית ה' יושב בתוכו.

א. מסרים

1. חשיבות לימוד תורה, הדבקות של הלל בכל יום ללמוד תורה וההשקעה הכספית וסיכון חייו למען ערך זה מעיד על חשיבותו. אסמכתא למסר זה מובאת בתחילת המדרש.

'תנו רבנן: עני ועשיר [ו]רשע באין לדין,

לעני אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה?

אם אומר: עני הייתי וטרוד במזונותיי

אומרים לו: כלום עני היית יותר מהלל?

הברייתא מלמדת כי אדם חייב לעסוק בתורה אף על פי שיש לו קשיים עיכובים

2. כל העם זכאים ללמוד תורה, עולם בית המדרש הסגור והאליטיסטי צריך לפתוח את שעריו לכלל העם. לחכמי הדור אסור לשכוח את העולם שבחוץ, אור התורה יכול להגיע ולהגיע ממקורות שמחוץ לכותלי בית המדרש.
3. ביקורת על פעולת המיון והברור טרם הכניסה בשערי בית המדרש. יש לאפשר לכל אדם להיכנס לבית מדרש נחשב. התורה נתנה בחינם וכל אדם ללא הבדל זכאי ללמוד אותה.¹⁰
4. הלל מלמד מהי הנעה בחיים. על אף העוני אין להיכנס לחיים הישרדותיים, לחיים של ייאוש, יש להמשיך להתפתח בכל תנאי ובכל תנאי של מזג אוויר.¹¹
5. אין עיכוב בלימוד תורה. מעשהו ההרואי של הלל מלמד כי כל אדם צריך להשקיע בלימוד תורה. על אף מצבו הכלכלי מצליח הלל כל יום בהתמדה ללמוד תורה, על אף מזג קר אנושי ועונתי, מצליח הלל לחדור פנימה בזכות מסירותו ודבקותו בתורה, הלל מצבי רף גבוה, הוא מודל לחיקוי, המעמיד כל אדם בחובת לימוד התורה.

ב. דרכי עיצוב

1. **ריבוי פעלים המאפיין את דבקותו ומסירותו של הלל על לימוד התורה:** עלה, נתלה, וישב. בעלייה לגג מוצא הלל פתח לשמוע דברי אלוקים חיים, המסירות שלו והעובדה שחיו תלויים בסכנה מעידה על עלייתו הרוחנית.
- ריבוי פעלים המאפיין את גדולתם של שמעיה ואבטליון:** הציצו, עלו, מצאו, פרקוהו, רחצוהו, סכוהו והושיבוהו. פעלים אלו מלמדים על השינוי והתיקון בדפוס התנהגות בית המדרש שהם עומדים בראשו. בראש ובראשונה הם מציצים, משנים את כיוון המבט, לא רק לאלו שיושבים מולם ובתוכם. ביחס להלל, הם אלו שמטפלים בו מצילים אותו ממוות, הם רואים את מאמציו ללמוד תורה ומכירים בגדולתו, בזכות השינוי בתנועה שלהם הם מוצאים את מקור האור.

¹⁰ חילי טרופר, מקום בעולם: מחשבות על החינוך עמ' 147

¹¹ שם, עמ' 147

אבל מצד אחר, המדרש מציג ביקורת על סגירת שערי בית המדרש בפני מי שאינו יכול לשלם ומדגיש את הניגוד ואת הניתוק בין עולם בית המדרש ובין העולם שבחוץ.

2. ניגודים: ניגוד בין מאיר לאפל: ניגוד זה מלמד כי מקור האור שהיה בבית המדרש הוא הלל ולא אור השמש. למסקנה הזו הגיעו שמעיה ואבטליון בעקבות ההצצה שלהם כלפי הארובה.

ניגוד בין עלה לירד: הניגוד בין פעלים אלו מתאר את מצבו הפיזי והרוחני של הלל. כשהלל עולה ומסכן עצמו כדי לשמוע דברי אלוקים חיים, חייו הרוחניים אינם בסכנה, מנגד יורד עליו שלג עובדה שעלולה להמית אותו.

ניגוד בין עולם בית המדרש הסגור לעולם שבחוץ: בית המדרש שאותו מנהיגים גדולי הדור הוא מקום אליטיסטי שהכניסה אליו גובה מחיר כלכלי ופיזי לבין העולם שבחוץ.

העולם שבחוץ מתואר כקר, קפוא, מעונן, חסום וסוער ואילו בית המדרש מתואר כמפיץ חום, מואר יש בו מדורה, ואף מקור החיים כי שם לומדים 'תורת חיים'.

בסוף הסיפור מתברר כי הלל שהגיע מבחוץ הוא מקור האור, ללא נוכחותו הפך בית המדרש לאפל.

הכניסה של הלל לבית המדרש נעשית על ידי פריצת המחיצות בין פנים בית המדרש לבין החוץ.¹² שמעיה ואבטליון אינם מכירים את העולם שבחוץ, אין הם מודעים לקור המוות ששורר בחוץ. הלל הוא זה שהסיר את המחיצות ויצר פרוזדור בין שני העולמות.

ניגוד בין חיים למוות

כשהשומר אינו מניח להלל להיכנס לבית המדרש, קיימת סכנה רוחנית להלל, כשהלל נתלה ויושב על פי הארובה הוא נמצא בסכנת מוות שכן הוא עלול לקפוא למוות. כשהוא מצליח לשמוע את דברי אלוקים חיים נשמתו חיה ועולה בדרגת הרוחניות שלה.

ניגוד בין שלג למדורה, בין קור לחום: מבחינה ראיסטית, זמן ההתרחשות הוא בחודש טבת בעונת החורף, השלג שכיסה את הלל משקף את עוצמת המסירות של הלל ללימוד תורה על אף תנאי מזג האוויר. מבחינה סימבולית השלג מסמל טוהר לובן המאפיינים את הלל כתוצאה ממסירות נפשו ומעשה הגבורה שלו. מנגד המדורה מקורה חום ההפך מקור והישיבה מול המדורה מפשירה אותו מהקור העז, מבחינה סימבולית בתמונה זו, הלל נמצא בתוך בית המדרש, הסיר מחיצות ומעשה זה מואר כפליים מאור השלג ומאורה של המדורה.

3. מוטיב האור: לאורך הסיפור מופיע האור בתור מוטיב המאפיין את ייחודו של הלל בתור מפיץ את אור התורה.

עמוד השחר: ביטוי של זמן המורה על תפנית בעלילה ועל בשורה לתיקון העוול שנעשה להלל.

בכל יום הבית מאיר: התמיהה של שמעיה לחשכה שפקדה את בית המדרש באופן חריג.

¹² שם, פרנקל עמ' 68

רום שלוש אמות שלג: המעטה הלבן מעיד אמנם על מזג האוויר ומעצים את מסירותו של הלל ללימוד תורה במזג אוויר קשה, אבל הוא גם מסמל את הצבע הלבן והטהור שמאפיין את מעשיו של הלל.

הושיבוהו כנגד המדורה: זהו המקום הראוי לאדם כהלל. במובן הפשוט הישיבה מול המדורה נועדה להפשירו ולחממו, במובן הסמלי ההושבה במקום זה מאירה את דמותו כפליים ואור הזרקורים עליו, מאדם שלא הורשה להיכנס, בסוף הסיפור מקבל הלל מקום מרכזי.

4. חזרה על הפועל עלה: חזרה על הפועל הזה רומזת להתקדמות ברמה הרוחנית של הדמויות.

'עלה ונתלה': הלל עולה לגג כדי להמשיך את שגרת חייו בלימוד תורה על אף שנעלה בפניו הדלת הראשית. ובכך מוצגת עלייתו הרוחנית.

כשעלה עמוד השחר: תיאור זמן זה הוא נקודת תפנית בעלילה. עם עליית השחר החדש יש מבט חדש לשמיעה ואבטליון בחיפוש אחר מקור האור. יציאתם מהטריטוריה הסגורה של בית המדרש שוברת את המחיצות, מפשירה את הקור ומעטה השלג המפריד בין בית המדרש לעולם שבחוץ. דרך הלל אורו של העולם שבחוץ חודר לפנים בית המדרש.

'עלו ומצאו': שמיעה ואבטליון עולים לגג, חורגים ממנהגם, פותחים חלון הזדמנויות וממשיכים את פעולתו של הלל, גם הם עולים במדרגה רוחנית.

5. חזרה על המילה פי: הלל מסכן את עצמו, עולה לגג, נתלה ויושב על פי הארובה, דרכה הוא שומע את דברי האלוקים החיים מפי שמיעה ואבטליון.

6. חזרה על הפועל: י.ש.ב.¹³: הלל עולה לגג נתלה, ומתיישב על פי הארובה. הלל מוצא מושב חלופי שאינו נוח ואף מסכן חיים בקור העז, העיקר שערך לימוד תורה לא יפגע. הפועל 'הושיבוהו' המתייחס לחום האנושי של שמיעה ואבטליון מהווה תיקון. עתה הלל מקבל מושב(כיסא) במרכז בית המדרש.

7. חזרה על הפועל מ.צ.א: בתחילת הסיפור פועל זה מתייחס לעובדה כי הלל אינו מוצא מטבע להשתכר, בפעם הזו המילה מצא מתקשרת למשבר ולתחילתו של הסיבוך. בנקודת המפנה, הפועל מצאו מתייחס לשמיעה ואבטליון, כשהם עולים לגג הם למעשה מוצאים את מקור האור, זהו השכר הגדול של הלל (בוודאי שיותר ממטבע). פועל זה מבנה את הסיבוך והתיקון שבסיפור.

¹³ שם, פרנקל, עמ' 69

ג. הצעה לפתיחת שיעור

משימת פתיחה: כניסה למועדון נחשב.

חשבי על מקרה שבו רצית בכל מאודך להיכנס למועדון יוקרתי/בית ספר/הדרכה בתנועת נוער ולא נתנו לך להיכנס/נתנו לך להיכנס. (המקום היוקרתי יכול להיות מעגל חברתי, מקום פיזי, נפשי)

- מה הייתה הסיבה/הסיבות לאי הכניסה/ כניסה?
  - בחרי מילה שאפיינה את התחושות שלך: (אפשר להציג את התשובות על קיר)
  - האם ויתרת, ואם לא ויתרת כיצד הצלחת להיכנס?
  - האם שילמת מחיר על ההתעקשות שלך להיכנס, אם כן מהו?
  - מה עזר לך להיכנס?
- צפייה בסרטון ביוטיוב: כניסה למועדון ושיר הסלקציה, כתבה על לימוד בבית ספר חרדי

ביבליוגרפיה

1. וייס מאיר, המקרא כדמותו, שיטת האנטרפטציה הכוליית, מוסד ביאליק, ירושלים.
2. ולר שולמית, נשים ונשיות בסיפורי התלמוד, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1993.
3. פרנקל יונה, עיונים בעולמו הרוחני של סיפור האגדה, תל אביב, הקיבוץ המאוחד, תשמ"ג, 1981.
4. פרנקל יונה, דרכי האגדה והמדרש, יד לתלמוד מסדה, ישראל, 1941.
5. פרנקל יונה, סיפור האגדה אחדות של תוכן וצורה, "הלל בן חיים", הקיבוץ המאוחד, 2001.